

STAROŻYTNY RZYM

Wybór tekstów źródłowych z poleceniami

ŹRÓDŁO A

Plutarch z Cheronei o przyczynach nastrojów opozycyjnych wobec polityki Gajusza Juliusza Cezara.

Najwięcej jednak nienawiści do Cezara, która w końcu ściągnęła na niego śmierć, spowodowała jego żądza godności królewskiej. Ona dla tłumów była pierwsza przyczyną niechęci do niego, a dla ukrytych wrogów od dawna najodpowiedniejszym hasłem do knowań. Ludzie, którzy chcieli mu do osiągnięcia tej godności dopomóc, rozsiewali wśród obywateli wieść, że według ksiąg sybilińskich Rzymianie mogą pobić Partów tylko wtedy, gdy się wyprawiają na nich ze swym królem. A kiedyś, gdy Cezar wracał do Rzymu, ośmielili się ci ludzie przywitać go nawet wprost tytułem króla. Lecz wtedy Cezar, widząc, że lud jest tym niemile zaskoczony, odparł z niezadowoleniem, że imię jego brzmi nie Król, ale Cezar. Na to zapanowało wśród zebranych ogólne milczenie, a on przeszedł między tłumami z wyraźnie gniewną i nielaskawą miną.

Plutarch z Cheronei, Żywoty sławnych mężów, Wrocław-Warszawa-Kraków 1976.

Praca z tekstem

1. Jaka była przyczyna zabójstwa Cezara w 44 r. p.n.e.?
2. Dlaczego pryncypat, wprowadzony przez Oktawiana Augusta, przetrwał, skoro oznaczał oddanie władzy jednostce?
3. Wyjaśnij, kim byli Partowie.

ŹRÓDŁO B

Okoliczności wprowadzenia pryncypatu przez Oktawiana, opisane w *Rocznikach* przez najwybitniejszego rzymskiego historyka - Tacyta (55/56 - ok.120 n.e.), arystokraty i senatora krytycznie nastawionego do cesarstwa.

Kiedy po gwałtownej śmierci Brutusa i Kasjusza zabrakło już armii państwowej, kiedy Pompejusza zgnieciono koło Sycylii, a po rozbrojeniu Lepidusa i śmierci Antoniusza nawet partii juliańskiej nie pozostał inny przywódca prócz Cezara Oktawiana, złożył on tytuł triumwira, chcąc tylko za konsula być uważany i za takiego, któremu do obrony praw ludu władza trybuńska wystarcza. Lecz skoro żołnierzy przynęcił darami, lud rozdawnictwem zboża, a wszystkich słodyczą pokoju, powoli począł się wzbijać i zagarniać w swe ręce przywileje senatu, urzędników i praw. Nikt mu w tym nie stawiał oporu, gdyż najbutniejsi padli w bojach albo wskutek proskrypcji, a z pozostałej szlachty im bardziej był kto gotowy do służalstwa, tym więcej wyróżniano go bogactwami i zaszczytami; wyniesieni więc przez zmianę stosunków, woleli bezpieczną teraźniejszość niż niebezpieczną przyszłość. Także prowincje temu stanowi rzeczy nie były przeciwne: wszak podejrzliwie patrzyły one na rządy senatu i ludu z powodu sporów możnowładców i chciwości urzędników, a bezskuteczna była im pomoc praw, które mąciła przemoc, zabiegi, wreszcie przekupstwo.

Tacyt, Roczniki, [w:] Dzieła, t. 1, Warszawa 1957.

Praca z tekstem

1. Jak tłumaczył sukces Oktawiana Augusta rzymski arystokrata Tacyt?
2. Kim były postaci występujące w tekście: Brutus, Kasjusz, Pompejusz, Lepidus, Antoniusz?
3. Wyjaśnij pojęcia: *trybun, proskrypcje, triumwir*.
4. Jak w historiografii nazywamy wymienianą w tekście „szlachtę”?

ŹRÓDŁO C

Fragment autobiografii cesarza Augusta, która wyryto na specjalnych tablicach, wystawionych na widok publiczny w miastach Imperium.

Rozszerzyłem granice wszystkich prowincji narodu rzymskiego, z którymi sąsiadowały ludy niepodlegające naszemu panowaniu. Uspokoilem prowincje: Galię, Hiszpanię i Germanię, leżące nad brzegami Oceanu, od Gades aż do ujścia Łaby¹. Flota moja popłynęła przez ocean aż do ujścia Renu na wschód, dokąd przedtem żaden Rzymianin nie sięgnął. Cymbrowie i inne ludy germańskie prosiły przez posłów o przyjaźń moją i narodu rzymskiego. Na mój rozkaz i pod moim zwierzchnictwem w tym samym czasie wyruszyły dwa wojska: do Etiopii i Arabii, zwanej Szczęśliwą, przy czym bardzo wielkie wojska jednego i drugiego ludu zostały rozgromione w boju.

Egipt włączyłem do państwa narodu rzymskiego. Armenię, chociaż mogłem zamienić na prowincję, wolałem za przodków naszych przykładem oddać to królestwo Tigranesowi². Założyłem kolonie wojskowe w Afryce, Sycylii, Macedonii, obu Hiszpaniach³, Achai⁴, Azji⁵, Syrii. Partów zmusiłem oddać łupy i kornie prosić o przyjaźń narodu rzymskiego. Ludy pannońskie, do których przed moim panowaniem nigdy nie sięgało wojsko narodu rzymskiego, poddałem pod panowanie i posunąłem granice aż do rzeki Dunaj.

Z Indii do mnie często wysyłano poselstwa, których nigdy przedtem nie widziano u żadnego wodza rzymskiego. O przyjaźń moją zabiegali przez posłów Scytowie i Sarmaci, mieszkający nad rzeką Don. Ode mnie ludy Partów i Medów otrzymały królów, o których prosiły przez posłów.

Cyt. za: L. Piotrowicz, *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej. Okres świetności cesarstwa rzymskiego*, Kraków 1923.

¹ Po klęsce zadanej przez Germanów w Lesie Teutoburskim w 9 r. n.e. Rzymianie utracili granicę na Łabie.

² Tigranes – armeński król, panujący w latach 20 p.n.e. – 6 n.e.

³ Dzisiejsza Hiszpania była podzielona w czasach Augusta na dwie prowincje.

⁴ Achaja – prowincja rzymska obejmująca Grecję.

⁵ Azja – prowincja rzymska leżąca w Azji Mniejszej na obszarze dawnych państw hellenistycznych.

Praca z tekstem

1. Jakie terytoria i ludy znalazły się pod panowaniem i w zasięgu wpływów Imperium Rzymskiego w czasach Augusta?
2. Czy jest teoretycznie możliwe, że poselstwa do Rzymu wysyłali także wcześni przodkowie Polaków?
3. Jaki lud nie został podbity przed panowaniem Augusta? Jakie państwo leży tam współcześnie?

ŹRÓDŁO D

Krótką charakterystyką polityki panującego w latach 117–138 n.e. cesarza Hadriana, zamieszczoną w pochodzącym z ok. IV w. zbiorze żywotów cesarzy rzymskich.

Starł się Hadrian poznać dokładnie magazyny wojskowe, śledząc także uważnie dochody z prowincji, by uzupełnić braki, jeśli się gdzieś pojawiły. Najbardziej ze wszystkich cesarzy zabiegał jednak o to, aby nigdy nie kupować ani żywić niczego bezużytecznego. Zreformował wojsko, na królewski sposób podążył do Brytanii, gdzie wiele rzeczy ulepszył i pierwszy wybudował mur długości osiemdziesięciu tysięcy kroków, który miał dzielić barbarzyńców i Rzymian.

W bardzo wielu miejscach, gdzie barbarzyńców nie dzieliły od państwa rzymskiego rzeki, lecz granice, oddzielił ich wielkimi palami, wbitymi głęboko i spojonymi, tak jak się spaja mury. Germanom wyznaczył króla, stłumił niepokoje wśród Maurów¹ i zasłużył na podziękowanie ze strony senatu. Wojna z Partami, ledwie wówczas zaczęta, wstrzymana została na skutek rozmowy z Hadrianem.

Cyt. za: S. Sprawski, G. Chomicki, *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999.

¹ Maurowie – mieszkańcy płn.-zach. Afryki.

Praca z tekstem

1. W jaki sposób Hadrian umocnił rzymskie granice i zapewnił swemu państwu pokój?
2. Korzystając z wiedzy pozaźródłowej, wyjaśnij powody inwestycji Hadriana.
3. Która z informacji podanych w tekście jest absolutnie niewiarygodna?

ŹRÓDŁO E

Wniosek cesarza Klaudiusza z 48 r. n.e. o dopuszczenie do senatu mieszkańców Galii, zrelacjonowany przez Tacyta.

Moi przodkowie, których między obywateli rzymskich i między rody patrycjuszowskie¹ przyjęto, są dla mnie zachętą, abym w zarządzie państwowym te same stosował zasady i wszystko tu przeszczepiał, co gdziekolwiek jest wyśmienitego. Wiem bowiem dobrze, że ludzi pochodzących z Etrurii, Lukanii² i całej Italii do senatu powoływano, a wreszcie granice samej Italii po Alpy przesunięto, aby nie tylko poszczególne osoby, lecz całe kraje i ludy zespoliły się pod naszym imieniem. Wtedy wewnątrz nastąpił trwały pokój i na zewnątrz rozwinęliśmy naszą potęgę, kiedyśmy Zapadańczyków³ przyjęli między obywateli, kiedy pod pozorem zakładania po całym świecie kolonii wojskowych wcieliliśmy do nich najcięższych z mieszkańców prowincji, zaradzając w ten sposób osłabieniu państwa. Czy mamy tego żałować, że Balbowie z Hiszpanii i nie mniej wybitni mężowie z Galii Narbońskiej⁴ do nas się przenieśli? Żyją dotąd ich potomkowie i nie ustępują nam w miłości do tej ojczyzny! Cóż innego było przyczyną zguby Lacedemończyków i Ateńczyków, mimo całej ich przewagi orężnej, niż to, że zwyciężonych jako obcoplemiennych z dala od siebie trzymali? Przeciwnie, założyciel naszego państwa, Romulus, tak wielką okazał mądrość, że w bardzo wielu ludach miał w jednym i tym samym dniu nieprzyjaciół, potem obywateli. A przecież, jeśli się przejdzie myślą wszystkie wojny, można zauważyć, że żadnej nie ukończono w czasie krótszym od wojny przeciw Galom; odtąd jest nieprzerwany i szczery pokój. Już obyczajami, sztukami i związkami pokrewieństwa z nami są złączeni; niech więc także złoto i dostatki swoje raczej do nas wniosą, niż żeby je mieli osobno posiadać.

Tacyt, *Roczniki*, [w:] tegoż, *Dzieje*, t. 1, Warszawa 1957.

¹ Patrycjusze – rzymska arystokracja, członkowie rodów, których ojcowie zasiadali w senacie; za czasów republiki liczba rodów patrycjuszowskich dochodziła do 60.

² Etruria, Lukania – krainy w Italii.

³ Zapadańczycy – mieszkańcy doliny rzeki Pad w półn. Italii, w większości pochodzenia celtyckiego.

⁴ Galia Narbońska – najbardziej zromanizowana spośród rzymskich prowincji znajdujących się na obszarze półd. Galii.

Praca z tekstem

1. Podaj argumenty Klaudiusza za nadaniem obywatelstwa rzymskiego mieszkańcom Galii.
2. Korzystając z wiedzy pozaźródłowej, podaj daty roczne nadania obywatelstwa rzymskiego mieszkańcom Italii, a następnie wszystkim mieszkańcom imperium.
3. Jakie powody upadku Sparty i Aten podaje Tacyt?

ŹRÓDŁO F

Opis rzymskich dróg, dany przez Plutarcha.

[Drogi] biegly bez przeszkód prosto przez pola, wykladane częściowo ciosaną kostką kamienną, częściowo zaś wyrównywane nasypami ubitego piasku i żwiru. Wyrównywano wszelkie doły, budowano połączenia mostowe nad wszystkimi potokami i parowami, doprowadzając przy tym nawierzchnię dróg do równego poziomu po obu brzegach tych mostów. Słowem – całemu dziełu nadawano gładki i piękny wygląd. Do tego jeszcze długości zostały odmierzone milami rzymskimi¹ i przy drogach ustawiono kamienne słupy z podaniem miar odległości. Mila zaś rzymska wynosi prawie osiem stadiów greckich. Do tego w pewnych mniejszych odległościach od siebie ustawiono z obu stron dróg kamienie, służące do łatwiejszego wsiadania na konia bez pomocy ze strony służby.

Plutarch z Cheronei, *Żywoty sławnych mężów*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1976.

¹ Milla rzymska wynosiła 1480 m.

Praca z tekstem

1. Oceń jakość dróg rzymskich.
2. Czy inwestycje opisywane w źródle mogły mieć wpływ na trwałość imperium? Uzasadnij odpowiedź.
3. Korzystając z wiedzy pozaźródłowej, przypomnij, na której z europejskich rzek Rzymianie wybudowali najdłuższy most w swojej historii.

ŹRÓDŁO G

Jedno z najważniejszych proroctw mesjańskich, autorstwa proroka Izajasza (VIII w. p.n.e.).

Naród kroczący w ciemnościach ujrzał światłość wielką; nad mieszkańcami kraju mroków światło zabłysło. Pomnożyłeś radość, zwiększyłeś wesele. Albowiem Dziecię nam się narodziło, Syn został nam dany, na Jego barkach spoczęła władza. Nazwano Go imieniem: Przedziwny Doradca, Bóg Mocny, Odwieczny Ojciec, Księżę Pokoju. Wielkie będzie Jego panowanie w pokoju bez granic na tronie Dawida i nad Jego królestwem, które On utwierdzi i umocni prawem i sprawiedliwością, odtąd i na wieki. Zazdrosna miłość Pana Zastępów tego dokona.

Księga Izajasza, 9:1–2, 5–6.

Praca z tekstem

1. Jaką rolę odgrywał Mesjasz w przepowiedni Izajasza?
2. Który fragment przepowiedni wskazuje, że dotyczy ona Żydów?
3. Które fragmenty znane są nam z tradycji chrześcijańskiej?

ŹRÓDŁO H

Próba analizy różnorodności religijnej Imperium Rzymskiego, podjęta przez Plutarcha w dziele *O Izydzie i Ozyrysie*.

Nie ma bogów różnych dla różnych ludów; bogów barbarzyńskich czy greckich, ani bogów północnych czy południowych, lecz tak jak słońce, księżyc, niebo, ziemia i morze są wspólne dla wszystkich, a przecież różnie się nazywają wśród różnych ludów, tak jeden jest byt duchowy, który wszystkim zarządza, ogarnia wszystko jedna opatrnością, która rozciąga swe moce nad wszystkim. Różne są jedynie wśród różnych ludów, stosownie do zwyczajów, formy kultu i nazwy, używa się też różnych symbolów im poświęconych, bądź też niejasnych, bądź też jasnych, które jednak kierują umysł ku temu, co boskie.

Cyt. za: M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 1992.

Praca z tekstem

1. Jak Plutarch interpretował wielość bogów w religiach Imperium Rzymskiego?
2. Podaj przykłady bogów z różnych religii, którzy byli swoimi odpowiednikami.
3. Czy teza Plutarcha ma charakter uniwersalny i tak samo odnosi się do trzech największych religii monoteistycznych: judaizmu, chrześcijaństwa i islamu? Uzasadnij odpowiedź.

ŹRÓDŁO I

Fragment edyktu tolerancyjnego, ogłoszonego przez cesarza Galeriusza w 311 r.

Gdyśmy zaś objawili naszą wolę, by powrócili do wiary przodków, wielu z nich [chrześcijan] zostało pociągniętych do odpowiedzialności, wielu też poniosło karę, wszelako część największa trwała przy swoich przekonaniach. Doszło też do naszej wiadomości, że są tacy, którzy nie oddają czci bogom, ale też nie dochowują wierności swemu bogu. Spojrzeliśmy na te sprawy poprzez naszą niezmierną łagodność, zgodnie z naszym stałym zwyczajem okazywania łaski wszystkim ludziom. Oszczędziliśmy więc, że należy również im objawić wyrozumiałość. Niechże więc znowu będą chrześcijanami i niech budują swe miejsca zebrań, pod tym wszakże warunkiem, że niczego nie uczynią przeciwko porządkowi. Tak więc, zgodnie z obecnym naszym zezwoleniem, chrześcijanie winni modlić się do swego boga, prosząc o dobro dla nas, dla państwa i dla nich samych, aby państwo trwało niewzruszenie, oni zaś żyli bezpiecznie w swych siedzibach.

Cyt. za: A. Paner, J. Iluk, *Na tabliczce, papierusie i pergaminie*, Koszalin 1997.

ŹRÓDŁO J

Ustanowienie chrześcijaństwa religią panującą przez cesarza Teodozjusza Wielkiego w 392 r.

Niechaj nikt jakiegokolwiek rodu, stanu i godności, czy to wyposażony we władzę, czy piastujący urząd, moźny ze względu na urodzenie, ubogi ze względu na ród, stan i majątek nie ośmiela się w jakiegokolwiek miejscowości i w jakimkolwiek mieście składać krwawej ofiary martwym posagom bądź też – czcząc tajemnym obrzędem Lara ogniem, Geniusza¹ winem, Penaty² pachnącą wonią – zapalać przed nimi światła, składać kadzidła i zawieszać wieńce.

Jeżeli ktoś odważy się na złożenie krwawej ofiary albo na szukanie wyroczni w parujących wnętrznościach zwierząt i obwiniony zostanie na skutek oskarżenia, które wolno wnosić każdemu, otrzyma odpowiedni wyrok, tak jakby był oskarżony o zbrodnie przeciwko majestatowi.

Jeżeli zaś ktoś posągi stworzone ręką ludzką i skazane na przemijanie będzie czcił przez składanie kadzidła i w sposób godny wyśmiania – obawiając się nagle wizerunków, które sam stworzył, zostanie ukarany konfiskata domu lub posiadłości.

Cyt. za: S. Sprawski, G. Chomicki, *Starożytność. Teksty źródłowe, komentarze i zagadnienia do historii w szkole średniej*, Kraków 1999.

¹ Geniusze – bóstwa rzymskie, które opiekowały się poszczególnymi ludami (świętem Geniuszy były urodziny).

² Lary i Penaty – bóstwa opiekuńcze, które wg Rzymian chroniły rodziny oraz domostwa.

Praca z tekstami I, J

1. Oceń postanowienia edyktów cesarzy Galeriusza i Teodozjusza. Opisz zmianę polityki cesarskiej wobec chrześcijaństwa i pogańskich religii Imperium.
2. Jakie kary groziły za kultuwanie starych wierzeń?
3. Wymień imiona dwóch cesarzy słynących z braku tolerancji wobec chrześcijan.

ŹRÓDŁO K

List biskupa Hozjusza do cesarza Konstancjusza II, datowany na IV w.

Pamiętaj, żeś śmiertelny. Lękaj się dnia sądu. Staraj się, by stanąć na nim czysty i bez zmazy. Nie mieszaj się do tego, co należy do Kościoła. Nie wydawaj nam rozkazów, lecz raczej ucz się od nas, w co winieneś wierzyć. Bóg ci dał rządy nad państwami, nam zaś nad Kościołem. Ktokolwiek sprzeciwia się naszej powadze, działa przeciw porządkowi Bożemu. Bacz, byś nie popełnił ciężkiego przestępstwa, uzurpując sobie prawa Kościoła! Rozkazano nam oddawać cesarzowi, co cesarskie, Bogu, co boskie. Nam więc nie wolno przyoblekać się we władzę panujących. Ty zaś nie masz udziału w sprawowaniu rzeczy świętych.

Cyt. za: A. Paner, J. Iluk, *Na tabliczce, papierusie i pergaminie*, Koszalin 1997.

Praca z tekstem

1. Na czym polegał, według biskupa Hozjusza, rozdział zadań władców od zadań duchownych?
2. Jaką zmianę wniosło chrześcijaństwo w relacje pomiędzy władzą świecką a religijną?
3. Korzystając z wiedzy pozaźródłowej, odpowiedz, jaką nazwę będzie nosił w średniowieczu zarysowany w tekście konflikt.